

IMPACTUL CONGRESULUI AL XXII-LEA AL PCUS ASUPRA ȘTIINȚEI LINGVISTICE ȘI LITERATURII DIN RSS MOLDOVENEASCĂ

Dr. **Gheorghe COJOCARU**
Institutul de Istorie al AȘM

*THE IMPACT OF THE 22ND CONGRESS OF
THE COMMUNIST PARTY ON THE LANGUAGE
SCIENCE AND LITERATURE FROM THE MOL-
DAVIAN SOVIET SOCIALIST REPUBLIC*

Summary. The article examines the twists of the public debate, launched by a publication from Moscow, about the current situation of the literature from the „Moldavian Soviet Socialist Republic”. The topic of the dispute referred to the classical legacy, the essence of the artistic creation, and the evaluation criteria of works of art. Though veiled, the issue regarding the unity of culture from both banks of the Prut River has been examined as well. This controversy between dogmatic elements of the party and the literary science, on the one hand, and the supporters of changes, on the other, marks the end of „melting”, which started in the USSR with the disclosure of the abominable crimes committed by I.V. Stalin.

Keywords: the 22nd Congress of the Communist Party, classical heritage, Romania, Moldavian Soviet Socialist Republic, literary language, common history, vulgar sociologism.

Rezumat. Articolul examinează meandrele unei dezbateri publice, lansate de o publicație de la Moscova, despre situația la zi a literaturii din „Republica Sovietică Socialistă Moldovenească”. Subiectul polemicii era moștenirea clasică, esența creației artistice, criteriile de evaluare a operelor de artă. Deși voalat, s-a abordat și problematica unității culturii de pe ambele maluri ale Prutului. Această controversă între elementele dogmatice din partid și știința literară, pe de o parte, și adepții schimbărilor, pe de alta, marchează sfârșitul „dezghețului” care a început în URSS odată cu dezvăluirea crimelor abominabile săvârșite de I.V. Stalin.

Cuvinte-cheie: Congresul al XXII-lea al PCUS, moștenirea clasică, România, RSSM, limba literară, istorie comună, sociologismul vulgar.

După Congresul al XXII-lea al PCUS (din 17-31 octombrie 1961), care a impulsionat demascarea și condamnarea cultului personalității lui Stalin,

în paginile revistei „Voprosi literatury” (din l. rusă, „Problemele literaturii”) s-a derulat o discuție amplă referitoare la „literatura moldovenească”. Dezbaterea fusese lansată de literatul Iu. Kojevnikov, care publica în Nr. 1 al revistei, din ianuarie 1962, articolul *Să avem o atitudine grijulie față de moștenirea clasică* [1].

Autorul pleca de la problemele abordate în revistele „Nistru” și „Kommunist Moldavii” la începutul anului 1959. Semnatarilor articolului *Cu privire la oglindirea justă a istoriei gândirii social-politice din Moldova*, din organul teoretic al CC al PCM, li se dădea dreptate în ceea ce privește constatarea potrivit căreia unii dintre cercetătorii fenomenului literar din RSSM ar fi pierdut din vedere principiul de clasă al literaturii. Dar, totodată, se arăta că „exegeții” de la „Kommunist Moldavii” au căzut într-o altă extremă: ignorând specificul literaturii, ei reduceau concepțiile scriitorilor la vederile lor social-politice sau le relaționau strict cu originea socială a artistului. Astfel, esența creației artistice era pusă sub nivelul vederilor social-politice ale scriitorului.

„O asemenea „preparare”, consemna Iu. Kojevnikov, care separă concepția scriitorului de creația lui, distruge esența însăși a artistului, îl coboară la statutul celor mai ordinari membri ai societății. Ce va rămâne din Pușkin și Gogol, dacă vom uita că ei sunt scriitori-creatori? Primul se va pomeni un simplu aristocrat scâpătat, al doilea – un moșier provincial anonim” [2].

Înțelegerea îngustă a concepțiilor artistului, reducerea esenței operei sale la culoarea vederilor lui politice dictau o clasificare „vulgar-sociologizantă” a scriitorilor. După „Kommunist Moldavii”, într-un rând erau încolonați „ideologii feudali” ca Al. Donici, C. Stamati, Gh. Asachi, A. Hâjdău, în altul – „ideologii burgheziei” ca V. Alecsandri, B. P. Hasdeu etc. [3]. Având girul autorităților de partid, această ierarhie începu să migreze dintr-o lucrare în alta, între care și în cartea *Svet prihodit iz Moskvî* (din l. rusă, Lumina vine de la Moscova) de I. D. Grecul. Adevărul constă însă în faptul că anume în creația artistului se reflectă în toată amplitudinea concepția lui, cu contradicțiile și particularitățile sale. Sociologismul vulgar rămânea „principalul rău” care împiedica reconstituirea tabloului veridic al procesului literar [4]. Kojevnikov a respins principiul „teritorial” care a stat la baza periodizării în vol. I al *Istoriei literaturii moldovenești* și a pledat pentru luarea în considerare a ansamblului istoric și literar din întreg spațiul Principatelor Dunărene [5] (Țărilor Române). El observa că istoricii literari tratau cu reținere tema unității naționale românești

care a dominat mijlocul sec. al XIX-lea.

În aceste condiții, erau prezentate printr-o optică deformată operele unor scriitori, inclusiv A. Rușso, despre care s-a evitat să se spună că s-a numărat printre participanții la revoluția de la 1848, că era un adept înflăcărat al unirii Țărilor Române [6]. Iu. Kojevnikov a demontat acuzațiile în adresa lui V. Coroban, atacat și defăimat pe nedrept în foiletonul anonim *Oracol fals* [7], precum că ar fi negat influența culturii ruse asupra culturii mondiale „progresiste”, a luat apărarea și lui N. Romanenco. Schimbul de opinii în chestiunea moștenirii clasice din RSSM trebuia să se subordoneze imperativelor Congresului al XXII-lea al PCUS în domeniul culturii, care cereau respingerea dogmatismului, tentativelor de rezolvare a problemelor teoretice prin decretare și administrare goală, a metodelor nocive din perioada cultului personalității lui Stalin [8].

Prima reacție oficială la acest articol a venit din partea lui E. S. Postovoi, secretarul CC al PCM, responsabil de ideologie, care declara la plenara din 27 ianuarie 1962: „Neintrând în polemică cu autorul în legătură cu forma de prezentare în presa din republică a problemei moștenirii literare, trebuie s-o spun cu toată fermitatea că autorul ne împinge pe calea atitudinii necritice față de creația înaintașilor din trecut, idealizării lor, proslăvirii vechiului, abaterii forțelor literare de la analiza lucrărilor contemporane, ceea ce obiectiv servește drept sol hrănitor pentru tendințele localiste naționaliste.” Secretarul CC a declinat invitația autorului de a iniția o nouă discuție „în chestiunile demult soluționate și clarificate”, acuzându-l că „aruncă la o parte tot ce a fost făcut în republică în direcția analizei marxist-leniniste a moștenirii literare a trecutului” sau că „le ia apărarea celor care la timpul respectiv au admis interpretări greșite” și care pășiseră acum pe calea „justă” în ceea ce privește examinarea istoriei culturii. După E. S. Postovoi, chestiunea patrimoniului literar „în condițiile create în Moldova poate să atingă problema relațiilor internaționale”, recomandând „o precauție strictă”. „Noi știm cum s-a dezvoltat în fapt națiunea moldovenească și națiunea română după 1812. Știm despre declarațiile absolut clare ale Guvernului Sovietic, din martie 1944, în privința granițelor răsăritene ale României actuale. Se știe că N. S. Hrușciiov s-a referit pe larg la această chestiune în luarea sa de cuvânt la conferința pangermană din martie 1959. Adeseori se întâmplă să ne confruntăm cu păreri greșite din partea unor reprezentanți aparținând intelighenței în aceste chestiuni. În legătură cu toate acestea, rezuma secretarul CC al PCM, noi credem că propunerea revistei „Sovet-

skaia literatura” [9] despre inițierea unei discuții în această problemă e puțin probabil să fie utilă” [10].

Numărul din august al revistei „Voprosi literaturii” găzduia opt ecouri la articolul lui Iu. Kojevnikov, atât ale partizanilor autorului, cât și ale oponentilor acestuia, între care șapte de la Chișinău. Susținând îndemnul de a avea o atitudine grijulie față de moștenirea clasică, cercetătorii H. Corbu și S. Cibotaru erau de părerea că trebuiau: (1) respinse în mod hotărât atitudinile nihiliste față de patrimoniul istorico-cultural; (2) creată o atmosferă realmente benefică cercetărilor acestei moșteniri, fiind necesară debarasarea de practica etichetărilor și acuzațiilor goale; (3) soluționate problemele complicate cu eforturi comune la nivelul realizărilor literaturii sovietice pan-uni-onale [11]. Cei doi autori considerau că a sosit timpul să fie editate operele lui G. Sion, H. Gane, C. Hogaș, A. Vlahuță, C. Dobrogeanu-Gherea, G. Madan, C. Stere [12]. „Oricât ar părea de straniu, arătau H. Corbu și S. Cibotaru, dar în Moldova cineva crede că literatura clasică ar fi, chipurile, izvorul nenorocirilor și neplăcerilor, că ea ne abate de la marele probleme ale contemporaneității. S-a ajuns până acolo încât au început „să se teamă” de scriitorii-clasici. Ca urmare, în ultimii doi-trei ani a încetat, practic, editarea lucrărilor scriitorilor sec. al XIX-lea. Acesta este un fenomen anormal” [13].

În aceeași ordine de idei, Andrei Lupan, îngrijorat de lipsa de parcimoniozitate și de indezirabilitatea cu care erau tratate operele marilor scriitori clasici, sublinia că vederile înapoiate sau chiar declarațiile reacționare ale unor clasici nu se identifică cu marele conținut și valoarea inestimabilă a creației lor. Polemica pe marginea moștenirii clasice era necesară, dar cu condiția să se înceteze etichetările vulgarizante ale clasicilor ca fiind „ideologi” ai „orânduirii feudale” sau ai celei „burgheze”. Or, în urma unor asemenea „discuții” exista riscul ca odată cu apa să se arunce și pruncul din albia literaturii [14]. Andrei Lupan a luat apărarea lui N. Romanenco, acuzat de devierea de la marxism și „de transcrierea cărților vechi din România burgheză” doar pentru faptul că în lucrarea sa despre B. P. Hasdeu a inclus un citat din pamfletul acestuia despre un ministru al educației din epocă, în care era condamnat despotismul și tirania. Criticii lui Romanenco au văzut în fraza „dictatura este apanajul nulității” un atentat asupra ... dictaturii proletariatului (!), acuzându-l de propagarea concepțiilor eronate ale lui Hasdeu! Unii își asumaseră dreptul de monopol asupra cercetării legăturilor culturale moldo-ruse și, speculând pe această temă, i-au acuzat pe confracții de condei că ar ignora aceste relații [15].

Principalul neajuns al *Istoriei literaturii moldovenești*, în opinia lui Lupan, era abordarea primitivă, sociologizantă și vulgarizantă, a creației artistice, ignorarea specificului ei și, ceea ce era și mai straniu, „discuția” publică a lucrării după apariția ei la Chișinău nu era orientată spre corectarea, ci spre amplificarea acestor erori [16]. Scriitorul era revoltat de faptul că „despre cei care reprezintă mândria națiunii se scrie astfel de parcă ar fi vorba despre filoxeră sau despre durerea de dinți” [17].

Era confundată cu „creații subiectiviste, neștiințifice” și chestiunea „identității moștenirii clasice a popoarelor român și moldovenesc”. Începând cu 1937, arăta Andrei Lupan, unii critici au examinat influența gândirii sociale ruse și române asupra culturii moldovenești ca ceva ce se exclude reciproc. Servindu-se de teza lui Lenin despre existența celor două culturi, progresiste și reacționare, în sânul fiecărei culturi naționale, el menționa că între cultura progresistă din Rusia și cea progresistă din România nu a existat vreodată o luptă egoistă pentru influența asupra culturii moldovenești. Or, asemenea reprezentări dogmatice persistau în continuare, urmărind „să ne întoarcă la schemele vechi, vulgarizatoare ale „teoreticienilor” care la timpul lor au discreditat prin toate mijloacele clasicii, declarând limba lor drept limbă boierească, și au încercat să introducă o gramatică orientată împotriva limbii literare” [18].

„Adevărul constă în aceea, arăta scriitorul, că, în principal, **moștenirea clasică și limba literară în virtutea dezvoltării istorice sunt comune pentru popoarele român și moldovenesc** (subl. n.). În pofida tuturor dificultăților căii istorice, în fondul de aur al literaturii române intră asemenea scriitori și cronicari ca Gr. Ureche, M. Costin, I. Neculce, D. Cantemir, G. Asachi, C. Stamati, Al. Donici, M. Kogălniceanu, A. Russo, C. Negruzzi, V. Alecsandri, I. Creangă, M. Eminescu, B. P. Hasdeu, C. Dobrogeanu-Gherea și mulți alții cu care, pe bună dreptate, se mândrește literatura română și poporul român. Nimeni alții decât aceiași scriitori reprezintă moștenirea clasică recunoscută a poporului moldovenesc. Și în aceasta nu este nimic de neconceput pentru mintea umană. Multe popoare ale lumii, înrudite sau mai îndepărtate, au o limbă comună și în multe privințe o literatură clasică comună. Știința sovietică cunoaște și explică în mod profund legitățile unor asemenea fenomene istorice. De ce trebuie să speriem cu aceasta oamenii? Doar tuturor le este clar rolul marii culturi a Rusiei în dezvoltarea literaturii de frunte din România și Moldova. Această influență rodnică a dat roadele sale în creațiile lui C. Negruzzi, Al. Donici, B. P. Hasdeu, C. Dobrogea-

nu-Gherea. Marea însemnătate a literaturii ruse este recunoscută de asemenea scriitori ca M. Eminescu, V. Alecsandri, I. Creangă. Multe cercetări despre aceasta au ieșit de sub pana savanților sovietici și români. Și atunci de ce să împărțim această influență după principiul locului? **Cum putem să împărțim această influență, să zicem, între B. P. Hasdeu – clasic al literaturii moldovenești și – același Hasdeu – clasic al literaturii române?**” [19] (subl. n.), întreba revoltat Andrei Lupan. Din trecutul istoric trebuia să se renunțe la tot ce afectează prietenia popoarelor și să se păstreze și cultive ceea ce le apropie. Tendința de a vedea „în comunitatea culturii și comunitatea limbii (subl. n.) ceva indezirabil și chiar periculos aduce a dogmatism evident”, menționa acesta. O asemenea „comunitate” servea cauzei bune înțelegeri între popoare, fapt reflectat în Programul PCUS, adoptat la Congresul al XXII-lea. Numai restabilind tradițiile literare, întrerupte brutal în 1937, s-a reușit impulsivizarea dezvoltării culturale. Numai datorită însușirii moștenirii clasice, cât de parțiale și limitate, s-a reușit excluderea arbitrariului și haosului în sfera limbii literare și gramaticii. Încercările de a canaliza gramatica împotriva limbii literare, care au continuat până către anul 1950, au cauzat daune enorme culturii naționale. Numai după restabilirea moștenirii clasice și normalizarea regulilor ortografice a apărut posibilitatea unor traduceri de calitate, elaborarea și tipărirea manualelor școlare și literaturii științifice moderne. Andrei Lupan constata că „un merit mare în aceasta aparține școlii sovietice ruse a romaniștilor și savanților filologi” ca V. F. Șișmariov, V. V. Vinogradov, D. E. Mihailci, P. A. Budagov, S. B. Bernștein ș. a. În viitor, cele mai dificile probleme ale culturii trebuiau să-și găsească rezolvarea în „cooperarea frățească” între oamenii științei și scriitorii de la Chișinău, Moscova și din Republica Populară Română [20].

Revista „Voprosi literaturi” a oferit spațiu și autorilor vizați de la „Kommunist Moldavii”, care în dreptul lor la replică au arătat că la tratarea moștenirii clasice îi separă de Iu. Kojevnikov „divergențe serioase”. În principal, lui Kojevnikov i s-a reproșat că făcea o „analogie” pretențioasă între literatura de la Weimar și cea moldovenească, punând astfel la îndoială existența celei din urmă, și că își însușise o abordare generală greșită „față de istoria poporului moldovenesc, a literaturii lui” [21]. A apărat punctul de vedere expus de autorii de la „Kommunist Moldavii” și a respins tezele lui Kojevnikov drept „contradictorii” filozoful V. Ermuratschi [22].

I. C. Ciobanu a dezavuat atacurile abuzive fără egal ale lui I. D. Grecul în „Kommunist Molda-

vii” (Nr. 3, 1960) la adresa unor autori ai „Istoriei literaturii moldovenești”, cărora li s-au aplicat etichete „demascatoare”, cartea fiind apreciată drept un exemplu de „mărginire națională” [23]. Clasicii „literaturilor moldovenești și române”, menționa președintele Uniunii scriitorilor din Moldova, au semănat semințele binelui și ale prieteniei între popoare de-a lungul multor secole, iar „opintelile de acum ale unor dogmatici de a specula unele slăbiciuni, unele declarații aparte incorecte ale artiștilor nu aduc decât pagubă” [24].

Scriitorul Ion Druță constata că din 1948 și până în 1960 apăruseră în presă mai multe materiale denigratoare în care erau vizați oameni ai culturii și științei din RSSM, care au pricinuit mult rău literaturii. Din cauza unei atitudini excesiv de „prudente”, cele mai simple chestiuni ale moștenirii literare se transformau în „unghiuri ascuțite”. **„Comunitatea moștenirii culturale a Moldovei și României** (subl. n.) sau se trecea sub tăcere, sau aceste chestiuni erau expuse în treacă, de o manieră deformată”, menționa Ion Druță. El îi dădea dreptate lui Iu. Kojevnikov care subliniase că ideea unității naționale, ca idee progresistă, a stat la baza creației lui Alecsandri, Eminescu, Creangă etc., criticând încercarea de a studia opera acestor scriitori, „care sunt și mândria noastră națională”, în afara contextului istoric [25].

R. Portnoi atrăgea atenția asupra faptului că unii cercetători, urmărind să reliefeze importanța legăturilor culturale moldo-ruse, considerau inoportună sau diminuau prezentarea altor legături culturale și literare, cele ale scriitorilor din Moldova cu cei din Țara Românească, de exemplu. Poemul lui M. Eminescu *Epigonii* nu a fost inclus în programa școlară la literatură pentru că printre precursorii literaturii române poetul îi amintește și pe scriitorii din Țara Românească și Transilvania. Din aceleași motive, nici *Scrisoarea III* a poetului, în care apare chipul mândru al lui Mircea cel Bătrân, Voievod al Țării Românești, sau *Cântarea României* de A. Russo nu s-au regăsit printre creațiile studiate în școală [26].

Filologul D. Mihalci observa că literatura sovietică moldovenească era în contact permanent cu literatura multinațională din Uniunea Sovietică, dar, totodată, era într-un proces de comunicare reciprocă și cu literatura din România, „înrudită după limbă, după tradițiile literare”, proces care trebuia dezvoltat. El a arătat că, din dorința de a împărți „moștenirea literară comună a popoarelor moldovenesc și român” și de a avea clasicii proprii în RSSM, Alecsandri, Eminescu, Creangă, precum și alți scriitori, au fost trecuți din „categoria” scriitorilor români în cea a moldovenilor. Mihalci nota că Iu. Kojevnikov, deși ironiza pe sea-

ma încercărilor nereușite de a găsi niște criterii pentru atribuirea clasicilor literaturii moldovenești sau române, totuși nu formulase explicit teza „comunității moștenirii literare”. Se știe, fenomenul „comunității moștenirii literare” nu este ceva ieșit din comun. Se inspiră din același patrimoniu vechi cultural literaturile rusă, ucraineană, bielorusă sau cea franceză și belgiană (în limba franceză), sau cea engleză (până în sec. XVIII) și americană. Limba literară în RASS Karelă este limba suomy, în care vorbește și scrie populația Finlandei. Aceași moștenire clasică au tadjiicii din Tadjikistanul sovietic și cei din Iran. Astfel că sosise timpul, arăta D. Mihalci, ca această chestiune a moștenirii culturale clasice „a popoarelor moldovenesc și român” să fie soluționată [27].

În adresa redacției revistei „Voprosi literaturi” au sosit și alte materiale, rămase nepublicate, semnate de I. Vasilenko, I. Grecul, N. Romanenco, I. D. Ceban, A. Surilov, Gh. Bogaci, G. Meniuc (din Chișinău), A. Romanet și A. Sadovnic (din Cernăuți), E. Dvoicenko-Markova și V. Gațak (din Moscova). Îndemnul redacției era că toate aceste opinii în contradictoriu reclamau abordarea creatoare a tuturor problemelor moștenirii culturale din RSSM, demonstrând o atitudine responsabilă față de valorile literare clasice.

În răspunsul autorilor de la „Kommunist Moldavii” redacția nu a identificat nicio abordare pozitivă față de problemele puse în discuție, aceștia nefiind în stare „să se debaraseze de dogmele vulgar-sociologizante, de vederile antiistorice asupra literaturii din trecut”. Multe din afirmațiile și metodele de a polemiza ale acestora aduceau „a ziua de ieri” din cercetarea literară. Or, știința literară sovietică, fidelă principiilor partinității și istorismului, respingea atât „înăutătirea” istoriei, adică, subaprecierea moștenirii clasice, cât și „îmbunătățirea” ei, adică, ajustarea clasicilor la contemporaneitate. Era inacceptabilă atât abordarea sociologică vulgarizantă și îngustimea sectaristă față de opera scriitorilor din trecut, cât și „lărgimea” fără limite a teoriei „torentului unic”* (din l. rusă, „edinai potok”), atât nihilismul, cât și excepționalismul național. Redacția se arăta încrezătoare că discuția începută pe paginile revistei va fi continuată pe o nouă bază de societatea din RSSM și va da rezultate rodnice [28].

În legătură cu aceasta, la 29 noiembrie 1962 la Academia de Științe a RSSM fusese convocată o ședință largită a Biroului Secției de științe sociale împreună cu Comitetul de conducere al Uniunii Scriitorilor din Moldova, consacrată problemelor studierii „moștenirii literare clasice a poporului moldovenesc”.

La acea etapă filozofia sovietică încă nu elaborează un răspuns călăuzitor, fundamentat ideologic, la întrebarea privind raportul dintre creația artistică a unui autor și concepția sa socială, lăsând loc unor deplasări de accente și într-un sens, și în altul. Temele lingviștilor, literaților și scriitorilor (F. D. Levit, L. I. Curuci, I. F. Mocreac, G. Meniuc) că atribuirea unor calificative ideologice cronicarilor și clasicilor literaturii naționale va arunca o umbră asupra creației lor artistice era justificată, dar, pe de altă parte, istoricii (E. M. Russev, N. A. Mohov) nu puteau risca, din motive de autoconservare, abandonarea paradigmei clasice la valorificarea patrimoniului cultural. Pentru moment, devenise tot mai limpede că nu se putea ignora specificul artistico-estetic al literaturii. Soluția care se întrezărea era să se încerce o disociere anume a operei literare, care făcea obiectul literaților, de concepțiile sociale ale autorilor, care focalizau atenția filosofilor și istoricilor.

Filosoful A. Babii susținuse că laitmotivul reflecțiilor lui Iu. Kojevnikov despre literatura moldovenească era că după cum nu există o literatură weimariană, dar este una germană, tot așa nu este o literatură moldovenească, ci una românească. Or, așa ceva, în opinia lui, era „la limita unui liberalism inadmisibil, unui soi de apolitism de cea mai joasă speță” [29]. Secretarul științific al Institutului de limbă și literatură, I. F. Mocreac, a remarcat că în primii ani ai perioadei postbelice tinerilor de pe băncile școlare și universitare nici nu li s-a spus că există o literatură clasică națională, apoi li s-a spus, dar nu au avut nici cea mai mică posibilitatea să se adape din izvorul nesecat al acestei moșteniri. Poetul B. Istru a povestit cum în anii de după război a fost dat sub ghilotină manualul de „limba moldovenească” pentru clasa a V-a doar pentru faptul că în paginile lui au fost incluse pasaje din textele clasice [30]. Polemicile sterile despre utilitatea unor cuvinte, neologisme sau sunete în lingvistica moldovenească de după 1940 au condus la limitarea „în mod conștient” a vocabularului. În sfârșit, abia odată cu soluționarea chestiunii moștenirii clasice, a fost soluționată și chestiunea limbii literare contemporane și vorbirii culte corecte [31].

A. P. Josu, cercetător științific inferior la Institutul de limbă și literatură, se arăta mirat că în manualele de literatură rusă contribuția vechilor cronicari ruși era considerată un act de patriotism național-cultural, iar „la noi aceasta se apreciază drept o idealizare a trecutului și ignorare a pozițiilor de clasă a cronicarilor-feodali”. De ce marele scriitor rus I. Turghenev era apreciat la adevărata sa valoare în manualele de literatură rusă, iar în manualele

de literatură moldovenească nu se putea spune cu aceeași dragoste și mândrie același lucru și despre M. Eminescu sau V. Alecsandri? Cu referire la V. I. Lenin, Josu arăta că aspectele esențiale ale vieții sociale își pot găsi reflectarea veridică în creație chiar împotriva concepției autorului [32].

Curios lucru, I. D. Ceban, unul dintre cei mai fervenți apologeti ai regimului sovietic, își începu discursul, luând apărarea lui Vasile Coroban care primise cele mai multe lovituri după plenara a IX-a a CC al PCM, fiind acuzat și de faptul că apăra noțiunea de „dor” în poezia populară ca ceva specific național, aceasta fiind, chipurile, o manifestare de „naționalism”. Totuși, în privința discuției din revista „Voprosi literaturi”, I. D. Ceban considera că Iu. Kojevnikov a abordat greșit problema moștenirii clasice și din punct de vedere științific, și din punct de vedere politic, deoarece s-a lansat apelul „de a examina întreaga cultură națională moldovenească ca una și aceeași cu cea română”. Dar, arăta acesta, „numai cârțile în politică nu înțeleg ce urmări păguboase are o asemenea interpretare greșită asupra educației tineretului și în general asupra generației în creștere”. El a amintit despre „manifestarea dăunătoare a unei părți a tineretului în 1959, călăuzită de asemenea tendințe”. S-a referit și la o discuție cu criticul literar Mihai Novicov, din România, care vizitase Chișinăul în 1961 și care întreba mirat: **„Ce criterii aveți în privința clasicilor literaturii? Scrieți – literatura moldovenească, însă ea este românească, în fapt, și nu argumentați cu nimic de ce ea este moldovenească”** (subl. n). În realitate, afirma I. D. Ceban, „noi avem cu ce argumenta, dar nu se știe de ce criteriile existente sunt ignorate”, având în vedere „criteriile” (de clasă, „teritorial”) pe care le-a promovat atunci când se afla în fruntea lingvisticii moldovenești. El și-a propus să explice de ce „unor scriitori și oameni ai științei din Moldova”, acompaniați și de „unii savanți de la Moscova”, le era convenabil să identifice cultura moldovenească cu cultura românească. Înainte de toate, I. D. Ceban acuza un gen de „nihilism național” care ar nega „tot ce-i moldovenesc”: (1) „limba” moldovenească, „limba maternă a poporului moldovenesc, care își are stăruința proprie – nu este recunoscută în republica sa”; (2) creația populară moldovenească și literatura clasică moldovenească [33]. Dar, mai era ceva. „Activitatea noastră, atenționa I. D. Ceban, se află în vizorul scriitorilor burghezi, care pledează pentru aceea că este o singură limbă, o singură cultură românească, și nu moldovenească, anume aceasta lor le este convenabil, aceasta era convenabil regelui român”. A dat drept exemplu un articol în legătură

cu împlinirea a 150 de ani de la anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, apărut în ziarul britanic „The Guardian”. S-a plâns de uneltirile unor „ingenioși” de la Chișinău, care, pentru a demonstra „că avem o singură limbă comună cu românii” îi cereau să traducă *Luceafărul* lui M. Eminescu din română în moldovenește sau invers, ceea ce este imposibil. Cu toate acestea, insista I. D. Ceban, particularitățile limbii materne nu trebuiau negate, cu atât mai mult de „unii tovarăși moscoviți care au studiat care cumva cultura românească, limba și după acestea judecă despre treburile moldovenești” [34].

Subliniind că o atitudine nedreaptă față de moștenirea clasică duce la o atitudine nedreaptă față de limbă, fapt ilustrat de cazul lui I. D. Ceban, lingvistul S. G. Berejan a menționat că „pe timpuri, limba clasicilor era discreditată prin toate mijloacele și limba lor era considerată o limbă boierească”, iar astăzi limba clasicilor este „limba în care vorbim și scriem, adică, limba literară a poporului moldovenesc, îmbogățită cu noi noțiuni” [35]. S. G. Berejan a confirmat că după 1959 atitudinea față de moștenirea clasică s-a schimbat brusc: învățătorilor de literatură moldovenească li se cerea să reliefeze esența de clasă a scriitorilor, apartenența lor de clasă, li se dădeau „recomandări” privind corectarea manualelor ce se rezumau la extragerea exemplelor din operele scriitorilor clasici, motivul fiind că „mențineau psihologia elevilor în atmosfera trecutului” etc. „Eu însumi, mărturisesc Berejan, am fost nevoit să înlătur cu mâinile mele din manualul apărut nu demult exemplele din Creangă, Alecsandri și Eminescu și să le înlocuiesc cu ce vreți, cu materiale din ziare și chiar cu propriile mele „creații”. Aceasta este umilitor nu numai pentru noi, autorii, dar și pentru elevi, care vor trebui să studieze limba după modelele create de noi înșine, în loc s-o învețe după modelele lui Alecsandri, Creangă, Eminescu și ale altor creatori ai limbii noastre literare” [36].

Articolul lui Iu. Kojevnikov a fost publicat în revista Uniunii scriitorilor din URSS și a Institutului de literatură universală a AȘ a URSS, dar, la Chișinău, revista „Nistru”, publicația Uniunii scriitorilor din Moldova, și revista „Limba și literatura moldovenească”, publicația Institutului de limbă și literatură a AȘ a RSSM, au refuzat să-l traducă și să-l publice. De parcă, nota N. N. Romanenco, „literații moscoviți pot și trebuie să se conducă de o învățătură, iar cei moldoveni – de alta” [37].

După atacul împotriva moștenirii clasice din revista CC al PCM „Kommunist Moldovî”, din martie 1959, în anii 1960-1962 cercetările privind creația clasicilor literaturii moldovenești au fost, practic,

sistate. Între 1961-1962 în revistele din RSSM nu a apărut niciun articol despre moștenirea clasică [38]. În aceste condiții, N. N. Romanenco a cerut reluarea cercetărilor literaturii clasice și editarea lucrărilor scriitorilor clasici, precum și ordonarea predării literaturii în școală, iar revistei „Kommunist Moldovî” – să corecteze greșelile în privința atitudinii față de moștenirea clasică, comise anterior în paginile sale [39]. A susținut necesitatea unei discuții publice, libere, în presă pe marginea moștenirii clasice și V. P. Coroban, care observa în acest context că, „ce-i drept, redactorul revistei „Nistru” pleacă în concediu îndată ce aude de discuție” [40].

Membrul Colegiului de redacție al revistei „Вопросы языкознания”, A. M. Dmitrieva, a obiectat împotriva clasificării scriitorilor clasici în două categorii – „feudali” și „burgheji”. Ce ar rămâne din Gogol, de exemplu, întreba Dmitrieva, dacă am reduce totul la vederile lui „reacționare mistice și clericaliste, lăsând la o parte puternicul fond realist critic al operei lui” sau din Goncharov care l-a dat literaturii pe Oblomov? Ea a supus criticii istoricii care în cercetările lor despre concepțiile social-politice ale scriitorilor din trecut „neglijază în mod evident specificul literaturii ca artă”, arătându-se surprinsă de faptul că în asemenea studii nu se pomeneste nimic despre caracterul popular al literaturii, „niciun scriitor nu se învrednicește de epitetul „mare scriitor”. „Sentimentul mândriei naționale, se adresa A. M. Dmitrieva către publicul asistent, trebuie să vă facă să-i numiți, dacă aveți asemenea scriitori. Nu se poate reduce totul la mărginirea de clasă” [41].

Criticul literar R. Portnoi constata că I. D. Ceban rămânea pe aceleași poziții în problema limbii literare, proferând acuzații jignitoare la adresa oamenilor culturii și științei. „Cui și la ce trebuie să se susțină teza vădit neîntemeiată despre două limbi literare diferite? **Negruzzi, Alecsandri, Hașdeu, Eminescu, Creangă – făuritorii prin excelență ai limbii literare artistice au creat o singură limbă artistică, dar nu două, una pentru noi și alta pentru români**” [42] (subl. n.). El a relatat că la discutarea programelor școlare la literatură istoricul N. V. Berezneakov a întrebat ce au a face aici Eminescu, Creangă, Alecsandri. „Nu înțeleg, zice. Greu de înțeles, într-adevăr, cum de întârzie atât de mult tov. Berezneakov în înțelegerea unei chestiuni atât de vitale pentru cultura noastră ca aceea a clasicilor literaturii” [43]. Portnoi pleda pentru debarasarea de sociologismul vulgar la studierea moștenirii clasice, dar fără a nesocoti sau subaprecia caracterul de clasă și poziția socială a scriitorului la caracterizarea creației sale artistice [44].

Președintele Uniunii scriitorilor din Moldova, I. C. Ciobanu, cu referire la cazul lui Dobrogeanu-Gherea, a contestat criteriul „teritorial” impus la selectarea clasicilor literaturii pentru a fi editați în RSSM. Conform acestui criteriu, avansat de I. D. Ceban, odată ce un scriitor și-a scris lucrările în afara RSSM și URSS, el nu era considerat „scriitorul nostru” și nu putea fi editat la Chișinău. „[...] la noi se găsesc oameni, declara I. C. Ciobanu, care spun direct că Dobrogeanu-Gherea aparține numai și numai literaturii române”, argumentând prin aceea că și-a publicat lucrările în România. „Dar, suntem în drept să-i întrebăm pe acești oameni unde și-a elaborat lucrările sale A. I. Herțen?” [45]. Or, scriitorul rus din sec. al XIX-lea, opera căruia era studiată în școală, își publicase lucrările în mai multe țări europene (Franța, Elveția, Marea Britanie), unde a fost nevoit să se stabilească cu traiul după 1847.

N. V. Berezneakov, doctor (hab.) în istorie, nu nega existența „unor elemente comune între literatura moldovenească și română la un stadiu anume de dezvoltare”, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, de exemplu, când „s-au format națiunile română și moldovenească”. Dar, era decis să apere punctul de vedere conform căruia „moldovenii sunt o națiune independentă”. El se arăta nedumerit în ceea ce privește criteriul de selectare „a scriitorilor români pentru a-i înscrie în numărul scriitorilor moldoveni”. N. V. Berezneakov constata contrariat că „tovarășii noștri îl declară energic pe Eminescu (și nu numai pe el) și scriitor moldovean, și român”, în timp ce nimeni din România nu afirma că „acești scriitori sunt și moldoveni, și români” [46].

Academicianul Andrei Lupan menționa că deja fusese precizat locul fiecărui scriitor clasic în literatura națională, important fiind ca opera lor să nu mai fie prezentată tendențios, să nu mai fie vulgarizată de pe băncile școlare sau universitare, dezorientând pedagogii și tânără generație. Trebuia cultivată dragostea față de creația literară clasică, trebuia înlăturat răul care s-a făcut în anii din urmă. Dar, în loc de străduința de a se orienta în toată complexitatea procesului literar, observa Andrei Lupan, referindu-se la cazul lui I. D. Grecul care, într-un articol în „Kommunist Moldavii” [47], etichetase autorii *Istoriei literaturii moldovenești* drept „ideologi ai imperialismului”, acuzându-i că nu ar recunoaște principiul de clasă, „asistăm la încercările de altădată de a băga frica în oameni, de a inventa noi mijloace de defăimare” [48]. De ce în 1958 și la începutul lui 1959 se înregistra o adevărată explozie în activitatea de valorificare a moștenirii clasice, iar „apoi au urmat patru ani de tăcere”?, întreba scrii-

torul-academician. În acești ani nu s-a scris nimic „constructiv”, dar, în schimb, au fost demascați în toată amploarea „criminalii”, începând cu Vasile Coroban și Institutul de limbă și literatură care a editat *Istoria literaturii moldovenești*. În loc să se analizeze opera unor gânditori și oameni politici ca A. D. Xenopol, Zamfir Arbore, Mihail Kogălniceanu, Zubcu-Codreanu, Dobrogeanu-Gherea, Constantin Stere, Vasile Conta etc., s-a analizat *Miorița* și *Toma Alimoș*, cu scopul de a scrie „istoria gândirii sociale din Moldova” [49]! O chestiune care cerea o abordare „exclusiv responsabilă” era cea cu privire la „**identitatea cunoscută a moștenirii clasice a literaturii și limbii moldovenești și române**” [50] (subl. n.). La o privire asupra literaturii și limbii materne până la Congresul al XX-lea al PCUS, se putea constata „cât de păgubitor s-au răsfrânt asupra culturii moldovenești din acea perioadă subiectivismul și voluntarismul de odinioară”. Până la corectarea ortografiei și reabilitarea clasicilor, declara Lupan, „am fost nevoiți să ne izolăm într-un rudimentarism inimaginabil”. Vechea gramatică artificială, a lui I. D. Ceban, era orientată împotriva limbii literare, urmărind să supună literatura acelor norme lingvistice care au fost născocite după 1937. El l-a acuzat direct pe I. D. Ceban de „vechea stare prăpăstioasă a limbii noastre literare, de faptul că pe parcursul a zeci de ani sub presiunea lui nu s-a putut traduce în limba maternă bogăția literaturii marxist-leniniste, literatura științifică, nu s-au putut elabora manuale bune pentru școlile noastre”, iar acum acesta se erija în rolul de procuror, reproșându-le celor care au corectat greșelile sale în sfera lingvisticii și literaturii că ar fi „trădat cauza limbii materne” [51]. Tradițiile moștenirii clasice, sublinia Andrei Lupan, „păstrează mult din comunitatea cu literatura română”, fiind necesară exploatarea lor în procesul „de educație comunistă a oamenilor”, dar și la dezvoltarea „legăturilor vechi ale culturilor moldovenească, rusă și română în interesele apropierei internaționaliste a lagărului socialist, pentru întărirea prieteniei dintre popoarele noastre”. Era reprobabil faptul că „unii tovarăși aparte”, speculând pe baza acestor tradiții, făceau din ele obiectul unor scandaluri și acuzații politice, încercau „să rupă clasicii de popor și de la literatura moldovenească contemporană”, motivându-și acțiunile prin aceea că, din diferite cauze, „ei nu au fost editați la Chișinău, ci la Iași sau București”. Nu se putea renunța la Al. Donici, C. Stamati, C. Negruzzi, A. Hâjdău, Dobrogeanu-Gherea și la alți clasici numai pentru faptul că au trebuit să publice în România, tot așa cum opera scriitorului rus A. I. Herțen, care a publicat peste granițe, nu putea

fi lăsată englezilor [52]. Lupan nota că „faimosul articol” din „Kommunist Moldavii” (Nr. 3, 1959) a fost pus prin dictat la temelia programei școlare la literatură, înlocuind, la indicațiile „de sus”, suporturile metodologice. Abuzul comis trebuia înlăturat, însă pedagogii erau rezervați, față în față cu imprezibilitatea zilei de mâine. El a propus ca în programa școlară la literatură să fie incluși și scriitorii M. Sadoveanu, G. Coșbuc, I. L. Caragiale: „Nu trebuie să-i numim moldoveni, aceștia sunt scriitori români, dar ei sunt strâns legați de literatura noastră clasică. Care literat moldovean sau, pur și simplu, cititor se poate considera om cult, necunoscându-i pe acești scriitori? Se poate studia creația lor și trebuie să facem aceasta, doar noi studiem lucrările lui Goethe, Shakespeare, Hugo ș. a. Vom avea numai de câștigat de la aceasta” [53].

Ion Vasilenko amintea că studierea și editarea literaturii clasice, precum și a celei sovietice până la 1937, s-a desfășurat în condițiile unei confruntări acute cu „opozitia” teoreticienilor vulgar-sociologici (I. D. Ceban, I. D. Grecul, N. V. Berezneakov ș. a.), care au încercat să împiedice reexaminarea critică a unor fenomene literare aparte și a procesului literar, în ansamblu. Unele exagerări admise în vâltoarea polemicii le-au servit acestor „oponenți” drept pretext pentru a acuza întreaga comunitate a literaților de „idealizarea” premeditată a tuturor clasicilor, fără excepție [54]. Vasilenko a menționat că au contribuit la soluționarea dreaptă a „moștenirii clasice moldavo-române” savanții ruși de vază, care au luat parte la discuțiile de amploare din anii 1951, 1955, 1961. Cu ajutorul de neprețuit al academicienilor V. F. Șișmariov și V. V. Vinogradov, profesorilor P. A. Budagov și S. B. Bernștein, lingvistului D. E. Mihalci, literatului Iu. A. Kojevnikov ș. a., precum și al Uniunii scriitorilor din URSS, **„a fost stabilită identitatea deplină și, astfel, apartenența moștenirii culturale a epocilor trecute atât moldovenilor care fac parte din poporul român, cât și moldovenilor care locuiesc pe teritoriul Uniunii Sovietice – în Basarabia, dincolo de Nistru, în regiunile Cernăuți și Ismail (astăzi Odessa)”** [55] (subl. n.). Editarea lucrărilor clasicilor „creatorilor și maștrilor limbii literare moldavo-române”, arăta Vasilenko, a creat premisele și a stimulat dezvoltarea limbii literare și a scrisului contemporan. Încercările „vulgarizatorilor” de a izola „limba” și literatura moldovenească de limba și literatura română, înrudită, de tradițiile literare din trecut, au suferit eșec. Drept urmare, limba literară din RSSM se întemeia nu pe vorbirea semicultă sau incultă populară, după cum pretindeau „vulgarizatorii”, dar „pe limba lui

V. Alecsandri și A. Russo, B. P. Hasdeu și A. Ma-teevici” [56]. Bilanțul principal al discuției care s-a desfășurat pe marginea „valorificării critice a moștenirii literare moldavo-române” în paginile revistelor „Kommunist Moldovi” și „Voprosi literaturi”, în opinia lui I. Vasilenko, consta în aceea că fără însușirea „tradițiilor naționale progresiste ale literaturii și artei popoarelor moldovenesc și român” nici nu se putea vorbi despre o abordare științifică, justă a problemelor complexe care stăteau în fața literaților, lingviștilor, istoricilor, filosofilor. S-a pus problema ameliorării urgente a atmosferei din mediul științific literar și lingvistic, luptei energice împotriva urmărilor păguboase ale cultului personalității lui Stalin, împotriva constrângerii criticii și metodelor străine de decretare și administrare în sfera activității de creație a oamenilor științei, scriitorilor, artiștilor. Deveni clar că încercările de a redacta o istorie a literaturii „a la I. D. Ceban” erau tot atât de lipsite de teme ca și tentativele de întoarcere „la gramatica lui I. D. Ceban, acum răposată”. I. D. Ceban și N. V. Berezneakov puneau la îndoială recunoașterea lui M. Eminescu și C. Dobrogeanu-Gherea* în calitate de clasici ai literaturii moldovenești, sub pretextul că aceștia au trăit și au creat nu pe teritoriul Basarabiei sau Rusiei, ci pe teritoriul României. Or, în timpul discuției s-a respins nu numai „principiul teritorial” în chestiunile literaturii și moștenirii spirituale, dar și recidivele „negării” și „răsturnării” clasicilor din partea „propovăduitorilor întârziți ai nihilismului național, care acționează încă cu metodele din epoca cultului personalității și ale regimului arakceevist în domeniul științelor sociale” [57]. După cum arăta I. Vasilenko, nu e niciun secret că Stalin nu cunoștea „limba” și literatura moldovenească, astfel încât nu putea să stabilească dacă între acestea și limba și literatura română este vreo diferență substanțială sau nu. „Și atunci, întreba cercetătorul științific, pe ce bază a fost înlocuit în 1937 [58] în Moldova alfabetul latin cu alfabetul rusesc?” El aștepta răspunsul la această întrebare de la I. D. Ceban și N. V. Berezneakov, care „tac sfidător, încercând să se prezinte postfactum chiar ca „victime” ale cultului personalității” [59]. Se impunea corectarea tuturor „greșelilor teoretice grosolane” din perioada cultului personalității, curmării „abuzului de putere în sfera teoriei”. Se știe, menționa I. Vasilenko, că „încă 5-7 ani în urmă în presa noastră s-a pus o importantă problemă științifică despre necesitatea restabilirii depline în drepturile sale a ortografiei tradiționale și a alfabetului latin adaptat, care erau folosite de scriitorii sovietici moldoveni până în anul de grație 1937. **Cu părere de rău, abuzând de influența lor, asemenea to-**

varăși ca I. D. Ceban și N. V. Berezneakov ș. a. au pus piedici atunci rezolvării drepte a acestei chestiuni stringente și literalmente l-au băgat în sperieți pe directorul de atunci al Institutului de limbă și literatură, tov. A. T. Borșci, iar ca urmare această problemă cardinală a scrisului nostru a fost soluționată deocamdată doar „pe jumătate” (subl. n.). Dar demult este timpul de a rezolva această problemă în mod științific și până la capăt, fără decretare administrativă și fără amenințări în adresa specialiștilor care muncesc asupra corectării erorilor în sfera teoriei, științei și artei” [60].

Apărea cu totul straniu faptul că propovăduitorii „nihilismului național” interziceau să se scrie așa cum scriau scriitorii în sec. al XIX-lea și al XX-lea, cum se scria în RASSM în anii '30 și cum scriau cele trei popoare baltice din URSS. Era cu totul neavenită publicarea la Chișinău, cu litere rusești, a textelor unora și acelorași clasici, editate în RPR cu caractere latine. Se cerea înlăturarea disonanței în terminologia și noțiunile utilizate de oamenii de știință din RSSM și România. „Unii și aceiași scriitori, una și aceeași limbă a lui Eminescu, Alecsandri, Hasdeu ș. a. cercetătorii noștri o numesc limitativ „moldovenească”, iar savanții din țara frățească o numesc pe bună dreptate „română”, rezuma Vasilescu. De ce să nu adoptăm o singură și dreaptă terminologie? Doar este limpede că „criteriile” lui I. D. Ceban aici nu ne vor ajuta, dar numai încurcă și cititorii, și cercetătorii”. Bineînțeles, această problemă trebuia rezolvată „în chip științific, leninist, cu eforturile comune atât ale savanților din republica noastră, cât și ale celor din România socialistă, frățească”. Multe din asemenea chestiuni se rezolvau separat pe ambele maluri ale Prutului, ajungându-se la incongruențe și curiozități regretabile. Astfel, la periodizarea procesului literar și istorico-cultural literar din RSSM includeau creația unuia și aceluiași scriitor într-o etapă, iar oamenii științei din RPR – în alta. „Criteriile” lui I. D. Ceban nu erau deloc similare criteriilor științifice ale academicienului Iorgu Iordan, originar din Moldova istorică de peste Prut. Rezultă, constata I. Vasilescu, că „în Basarabia moldovenii vorbesc o limbă, iar dincolo de Prut – cu totul alta. Însă, doar este larg recunoscut că toți aceștia, și de aici și de acolo, vorbesc aceeași limbă a lui Creangă și Neculce, Eminescu și Sadoveanu (subl. n.)” [61].

S-a declarat solidar cu punctul de vedere exprimat în „Voprosi literaturi” de Iu. Kojevnikov și a supus criticii opiniile din editorialul *Oracol fals* din „Moldova Socialistă” și articolul lui I. D. Grecul din „Kommunist Moldavii”, dar după ce fuseseră cata-

logate de Biroul CC al PCM ca orientate împotriva consolidării forțelor literare, și directorul Institutului de limbă și literatură, academicianul I. C. Varticean [62]. Totodată, unele din tezele lui Iu. Kojevnikov cu privire la principiile periodizării istoriei literaturii sau modul „cețos în care este prezentată comunitatea moștenirii” nu puteau fi acceptate, impunându-se o dezbatere științifică edificatoare [63]. Academicianul Varticean a schițat și o scurtă periodizare a activității în domeniul valorificării patrimoniului literar: (1) în anii 1952-1955 s-a cercetat literatura sovietică moldovenească și a fost inițiată studierea literaturii clasice, încheiată cu editarea volumului *Schițe ale literaturii sovietice moldovenești* (1955); (2) între 1955-1958 a continuat în ritmuri susținute valorificarea moștenirii clasice, fiind editat primul volum al *Istoriei literaturii moldovenești* (1958); în 1958-1962 s-a muncit asupra unui nou volum de *Schițe ale literaturii sovietice moldovenești* (urma să apară în 1963) [64]. El a dat asigurări că investigarea moștenirii clasice va continua.

În rezoluția adunării se constata că, îndeplinind hotărârile congreselor al II-lea și al III-lea al PCM, literaturii și scriitorii au contribuit efectiv „la valorificarea critică a moștenirii literare a poporului moldovenesc”. Au fost editate operele scriitorilor clasici, au văzut lumina tiparului numeroase studii și unele monografii despre creația lui V. Alecsandri, B. P. Hasdeu, I. Creangă ș. a., volumul I al *Istoriei literaturii moldovenești*, s-au făcut primii pași în cercetarea istoriei gândirii social-politice. Toate acestea au jucat un rol mare la dezvoltarea limbii literare, creșterea măiestriei artistice a scriitorilor. Totodată, au fost comise și o serie de greșeli legate de „abordarea vulgar-sociologică a problemelor literaturii, de idealizarea creației unor scriitori din trecut, de definirea evazivă a concepțiilor unor sau altor scriitori, plătind tribut, într-o măsură cunoscută, teoriei „curentului unic”. Asupra acestor erori au indicat plenara a IX-a a CC a PCM, din septembrie 1959, congresele al IX-lea și al X-lea al PCM. Se recunoștea că aceste greșeli „au exercitat o influență păguboasă asupra predării literaturii moldovenești în școala medie” [65]. Se arăta că pe parcursul discuției publice au apărut în presă unele articole care „în afară de dezinformarea societății, nu au adus nimic la studierea moștenirii clasice”, nu au contribuit la consolidarea forțelor literare pe poziții științifice principiale. Articolele vizate erau editorialul *Oracol fals* din „Moldova Socialistă” și *Prietenia noastră este de nezdruncinat* al lui I. D. Grecul, din „Kommunist Moldavii”, ambele fiind calificate ca scrise „în spiritul perioadei cultului personalității” [66].

Biroul secției științelor sociale a AȘ a RSSM și Cărmuirea Uniunii scriitorilor din Moldova au salutat și au susținut inițiativa revistei „Voprosi literaturii” de a da o mână de ajutor științei moldovenești în efortul de studiere a moștenirii literare clasice. A avea o atitudine grijulie față de această moștenire însemna: (1) să fie respinse categoric orice tendințe nihiliste în raport cu patrimoniul cultural; (2) marile creații ale scriitorilor din trecut să devină un bun public; (3) să fie creată o atmosferă propice investigațiilor științifice ca o condiție esențială în procesul de valorificare a valorilor literare; (4) să se renunțe definitiv la practica nocivă a insinuărilor și etichetărilor, ca una care contrazice „spiritul științei marxist-leniniste, spiritul hotărârilor istorice ale congreselor al XX-lea și al XXII-lea ale PCUS”; (5) studierea moștenirii clasice nu se putea realiza în mod izolat, ci prin eforturile comune ale științei lingvistice sovietice [67].

În scopul aprofundării cercetărilor în sfera moștenirii clasice, Biroul secției științelor sociale și conducerea Uniunii Scriitorilor au decis: (1) să întoarcă mai energic cu fața spre contemporaneitate studierea moștenirii literare, s-o pună în serviciul „construcției comuniste”, să descopere tradițiile progresiste, democratice și umaniste ale literaturii din trecut, succesoarea cărora se pretindea literatura sovietică; (2) Institutul de limbă și literatură să se concentreze asupra problemelor teoretice și, în particular, asupra chestiunilor legate de evoluția realismului și romanticismului „în literatura moldovenească”; (3) Institutul de istorie să editeze în anii următori „Schite ale gândirii social-politice din Moldova”; (4) în paralel cu editarea unor lucrări de sinteză, să se elaboreze monografiile despre creația unor scriitori aparte, despre evoluția genurilor literare etc.; (5) Institutul de limbă și literatură împreună cu Uniunea scriitorilor să formuleze propuneri privind necesitatea studierii acelor scriitori din sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea, creația cărora încă nu devenise obiect al investigațiilor științifice și rămânea necunoscută publicului larg; (6) chestiunile „moștenirii clasice moldovenești”, precum cele ale periodizării, evoluția curentelor literare, legăturilor reciproce literare etc., să fie expuse pentru o discuție publică, iar Institutul de limbă și literatură să organizeze în prima jumătate a anului 1965 o sesiune științifică consacrată legăturilor literare moldo-ruso-ucrainene; (7) Institutul de limbă și literatură și Institutul de istorie să îmbunătățească relațiile științifice existente cu instituțiile de profil ale Academiei de Științe a URSS și ale academiilor republicilor unionale, să unească forțele tuturor specialiștilor la soluționarea problemelor actuale

ale „moștenirii clasice moldovenești” [68].

Plenara CC al PCUS, din 18-21 iunie 1963, la care a fost luat în dezbatere raportul consacrat problemelor ideologice, prezentat de secretarul CC, L. F. Iliciiov, a adoptat Hotărârea „Sarcinile actuale ale muncii ideologice a partidului”. În sfera literaturii și artei, partidul era ferm decis să ducă „și de acum înainte o luptă fără compromis împotriva oricăror șovăieli ideologice, a propagării coexistenței pașnice a ideologiilor, împotriva trucurilor formaliste, a creațiilor artistice mediocre și primitive, pentru partinitatea și caracterul popular al artei sovietice – arta realismului socialist”. Comitetelor centrale ale structurilor PCUS din republicile unionale li se cerea „să-și activeze munca ideologico-educativă în organizațiile de creație, să educe pe fiecare artist plastic pentru a deveni un luptător ideologic dârz pentru comunism” [69].

În consecință, la 5 iulie, plenara a VIII-a a CC al PCM a luat în discuție „Rezultatele Plenarei din iunie a CC al PCUS și sarcinile organizației de partid a Moldovei în ceea ce privește îmbunătățirea muncii ideologice”. În raportul său la plenară, vorbind despre situația din sfera literaturii și artei, primul secretar al CC, I. I. Bodiul, a menționat expres că „au loc tendințe greșite din partea unor scriitori și specialiști în studiul literaturii din Moldova, tendințe care își găsesc expresia în idealizarea trecutului literar al poporului moldovenesc”. Prezidiul CC al PCM, a subliniat I. I. Bodiul, „nu împărtășește punctul de vedere al lui Iu. Kojevnikov, expus în paginile revistei „Voprosi literaturii” din 1962”. Mai mult decât atât, acesta era condamnat pentru faptul că luase „apărarea unor concluzii greșite și dăunătoare ale unor specialiști în studiul literaturii din Moldova, care au nesocotit abordarea de clasă în aprecierea creației unui șir de scriitori ai trecutului, i-au ridicat în slavă și i-au idealizat”. Primul secretar a confirmat „justețea” criticii în adresa acestor „specialiști” din paginile presei de partid și din partea „obștinii Moldovei”. El a acuzat revista „Voprosi literaturii” că nu a ținut cont de opinia publică, publicând materiale care „au adus o încurcătură în chestiunea atitudinii față de moștenirea clasică a literaturii moldovenești” [70]. La rândul său, ministrul culturii P. Darienco, membru al CC al PCM, a lansat un atac subtil în adresa „respectabilei” reviste „Partinaia jizn”, insinuând că prin publicarea articolului „tov. Krivoșein”, în care au fost abordate procesele culturale din RSSM, „s-a subestimat, în fond, într-o oarecare măsură substanța greșelilor comise de unii literați” [71].

Prin aceasta, la cel mai înalt nivel politic se

punea punct disputei dintre tabăra proletkultistă (vulgar-sociologizatoare) a lui I. D. Ceban, I. D. Grecul, N. E. Berezneakov ș. a. și o aripă națională din știință, literatură și cultură, dând câștig de cauză celei dintâi. Astfel, după o scurtă perioadă de relaxare spirituală, intervenită după cel de-al XXII-lea Congres al PCUS, conducerea de partid strângea piulițele controlului ideologic asupra proceselor lingvistice și culturale, fiind decisă să modeleze de o manieră mult mai autoritară construcția cultural-identitară din RSSM.

Note

1. Ю. Кожевников, *Бережно относиться к классическому наследию*, în «Вопросы литературы», Moscova, nr. 1, 1962, p. 97.
2. Ibidem, p. 99-100.
3. Ibidem, p. 100-101.
4. Ibidem, p. 108
5. Ibidem, p. 113; H. Corbu și S. Cibotaru constatau într-o recenzie la *Istoria literaturii moldovenești*, din 1959, că în lucrare „nu se respectă în totalitate unitatea procesului literar care se desfășura în Principatele Dunărene (până și după unirea lor) și în Transilvania” (ibidem).
6. Ibidem, p. 113.
7. *Oracol fals*, „Moldova Socialistă” din 13 martie 1960.
8. Ю. Кожевников, op. cit., în loc cit., p. 121.
9. A se citi: „Voprosi literaturii”.
10. AOSPRM, F. 51, inv. 22, d. 6, f.21-22.
11. X. Корбу, С. Чиботару, *Общими усилиями решать сложные вопросы*, ibidem, Moscova, nr. 8, 1962, p. 68-69.
12. Ibidem, p. 71.
13. Ibidem, p. 72.
14. А. Лупан, *Беречь и уважать наследие*, ibidem, p. 73.
15. Ibidem, p. 74.
16. Ibidem, p. 75.
17. Ibidem, p. 80.
18. Ibidem.208
19. Ibidem, p. 81. 209
20. Ibidem, p. 81-82.
21. *Серьезные разногласия*, ibidem, p. 90.
22. В. Ермуратски, *Противоречивое выступление*, ibidem, p. 94.
23. И. К. Чиобану, *Больше принципиальности*, ibidem, p. 92.
24. Ibidem, p. 93.210
25. И. Друцэ, *Краткие заметки*, ibidem, p. 96.
26. Р. Портной, *Глубже освещать проблемы классики*, ibidem, p. 101.
27. Д. Михалчи, *Насущная тема*, ibidem, p. 103-104.
- * Teoria „torentului unic” respinge teza lui Lenin despre existența a două culturi în sânul fiecărei culturi

naționale, afirmând că în cadrul fiecărei națiuni există două națiuni și în cadrul fiecărei culturi există două culturi naționale.

28. *От редакции*, ibidem, p. 106-107.
29. AȘCASM, F. 19, inv. 1, d. 40, f. 64.
30. Ibidem, f. 93.
31. Ibidem, f. 93-94.
32. Ibidem, f. 99-101.
33. Ibidem, f. 106-107.
34. Ibidem, f. 108-109.
35. Ibidem, f. 111.
36. Ibidem, f. 113-114.
37. Ibidem, f. 121.
38. Ibidem, f. 123.
39. Ibidem, f. 137-138.
40. Ibidem, f. 155.
41. *Probleme de studiere a moștenirii literare*, în „Nistru”, Chișinău, nr. 2, 1963, p. 153.
42. AȘCAȘM, F. 19, inv. 1, d. 40, f. 156-157.
43. Ibidem, f. 157.
44. Ibidem, f. 161
45. Ibidem, f. 163.
46. Ibidem, f. 169-170.
47. И. Д. Грекул, *Наша дружба нерушима*, în „Коммунист Молдавии”, Chișinău, nr. 3, 1960; După Congresul al XXII-lea al PCUS, Biroul CC al PCM a luat în discuție și a condamnat acest articol al lui I. D. Grecul.
48. AȘCAȘM, F. 19, inv. 1, d. 40, f. 172-174.
49. Ibidem, f. 175-176.
50. Ibidem, f. 176.
51. Ibidem, f. 177-178.
52. Ibidem, f. 179-180.
53. Ibidem, f. 184-185.
54. Ibidem, f. 190-191.
55. Ibidem, f. 191.
56. Ibidem, f. 192.
- * C. Dobrogeanu-Gherea nu se înscrie în rândul clasicilor literaturii române.
57. Ibidem, f. 194, 195.
58. Alfabetul latin în RASSM a fost înlocuit cu cel rusesc în februarie 1938.
59. Ibidem, f. 196.
60. Ibidem, f. 197; Chestiunea revenirii la alfabetul latin în anii '50-'60 ai sec. XX merită o cercetare aparte.
61. Ibidem, f. 198-199.
62. Ibidem, f. 207-208.
63. Ibidem, f. 208.
64. Ibidem, f. 209.
65. Ibidem, f. 214-215.
66. Ibidem, f. 215-216.
67. Ibidem, f. 216-217
68. Ibidem, f. 215-216.
69. Ibidem, f. 216-217
70. *Mobilizați la chemarea partidului. Consfătuirea republicană a lucrătorilor frontului ideologic*, „Moldova Socialistă”, din 28 aprilie 1963.
71. Ibidem.